

Erfgoed Magazine Alkmaar

Winter 2021 nr. 62

Zijdam 16 De Groene Klok: een bouwhistorische verkenning

“Er is nog zoveel bewaard gebleven in dit pand”

Stel je hebt een mooi monumentaal pand in de binnenstad van Alkmaar en je wilt het ingrijpend verbouwen. Dan heb je, uiteraard, een vergunning nodig. Om die vergunning te krijgen, moet een zogenoemde bouwhistorische verkenning worden gedaan. Gertrud Topper, architect in Alkmaar, deed deze verkenning voor ‘De Groene Klok’, het hoekpand aan de Zijdam 16 met uitzicht op de Kuipersbrug. Voor Gertrud is dit de afronding van haar tweejarige studie bouwhistorie: “Er is nog zoveel bewaard gebleven in dit pand!”

Een bouwhistoricus onderzoekt gebouwd erfgoed. Waarom is een bepaald gebouw op die manier gebouwd en waarom juist op die plek? Aan de hand van een bouwhistorische verkenning kun je de waarde vaststellen van de verschillende historische elementen die (nog) in een pand aanwezig zijn. De conclusies van het eindrapport van de bouwhistoricus worden meegenomen bij de behandeling van een vergunningaanvraag door de gemeentelijke monumenten-specialisten. Zo kunnen zij beoordelen of de gewenste verbouwing niet ten koste gaat van de monumentale waarde van het pand.

Architect

Gertrud Topper is sinds 1998 werkzaam als architect. Sinds 2012 heeft ze, samen met haar man Günter Bauer, het bedrijf ‘Finishing Dutch’. Gertrud: “Günter is industrieel ontwerper en we vullen elkaar steeds vaker aan in ons werk. Onze diensten bundelen was een logische stap. Sindsdien ontwerpen we alles wat je maar bedenken kunt: van een display voor een winkel tot en met een zomerhuisje of de brugbedieningscentrale onlangs voor provincie Noord-Holland, in Heerhugowaard.”

Lees verder op pagina 2 >

Zijdam 16 in 1894

Overblijfselen Clarissenklooster in kaart gebracht

Begin oktober kregen onze archeologen een week de tijd om verder onderzoek te doen naar de resten van het Middeleeuwse Clarissenklooster aan de Molenbuurt. Inmiddels zijn in het Archeologisch Centrum in Alkmaar de gevonden scherven gewassen en is de meegenomen grond gezeefd. Wij blikten nog even terug met stadsarcheologen Peter Bitter en Nancy de Jong: “We hebben hiermee maar weer eens aangetoond dat er altijd meer bewaard blijft onder de grond dan je denkt. En wat we ook hebben kunnen laten zien, is dat geofysisch onderzoek een heel goeie voorspellende werking heeft, ook in stedelijk gebied. En last but not least: we hebben een graafmachinist enthousiast gemaakt voor de waarde van archeologie. Dat is toch ontzettend leuk?” (zie het filmpje op onze website).

Lees verder op pagina 4 >

Meld u aan voor het digitale magazine met daarin de uitgebreide artikelen op erfgoedalkmaar.nl

Tekening van J.A. Crescent uit 1806

< vervolg van pagina 1

Vanwaar de interesse voor bouwhistorie?

"Ik ben altijd geïnteresseerd geweest in oude gebouwen. En toen onze kinderen naar de middelbare school gingen, had ik behoefte om weer iets nieuws te leren. Aangestoken door collega-architect Rob de Vries, die ook bouwhistoricus is, koos ik voor de opleiding Bouwhistorie & Restauratie."

En hoe kwam je bij Zijdam 16 uit voor een bouwhistorische verkenning?

"Voor mijn afstudeerproject had ik een pand nodig dat bijna een jaar lang beschikbaar zou zijn voor onderzoek. Ik heb stad en land af geschreven op zoek naar mogelijkheden en bij de gemeente Alkmaar, nota bene mijn eigen woonplaats, was het raak. Carolien Roozendaal (bouwhistoricus team Erfgoed, red.) wees me op Zijdam 16. Er was een bouwhistorische verkenning nodig voor dit pand omdat de eigenaren wilden verbouwen. En zij heeft ze in contact gebracht met mij."

Interessant pand?

"Ja, heel interessant en onwijs leuk om te doen! Ik ben de eigenaren dan ook bijzonder dankbaar dat ik zoveel tijd kreeg om in

en uit te lopen en uitgebreid onderzoek te doen. Het grappige was trouwens dat dit eigenlijk een klein pand is in vergelijking met de panden die mijn medestudenten kozen voor hun afstudeerproject. Die kwamen vaak uit op kastelen en landhuizen! Maar het mooie van een wat kleiner pand is juist dat je heel diep kunt ingaan op de inhoud. Dit was voor mij een uitgelezen kans om ontzettend veel te leren over de ontwikkeling van bouwmethodes in de loop der eeuwen. Eerst nog met kinderbinten en moerbalken en later met een alternerend houtskelet." (Zie ook de samenvatting van het bouwhistorisch rapport op onze website).

'Ik ben de eigenaren bijzonder dankbaar dat ik zoveel tijd kreeg om in en uit te lopen en uitgebreid onderzoek te doen'

Wat heeft je het meest verrast tijdens het onderzoek?

"Dat er nog zoveel bewaard is gebleven. Oorspronkelijke elementen, zoals de vier hergebruikte balken die nog van de vijftiende-eeuwse voorloper van het huidige voorhuis bleken te zijn. Maar bijvoorbeeld ook de latere winkelpui en een deel van het interieur. Ook die jongere elementen dragen namelijk bij aan het verhaal van zo'n pand, en ook daar kun je een bepaalde waardering aan hangen."

Geen spijt van je studie?

"Nee, in tegendeel. Het is een enorme tijdsinvestering, maar zo'n verrijking en verdieping van mijn vak! Je kijkt nooit meer met dezelfde ogen naar een stad. Eigenlijk zou er veel meer bouwhistorie in de basis van de opleiding tot architect moeten zitten. Maar daar gaat het vooral over moderne bouwkunst vanaf begin vorige eeuw. Terwijl zeker nu met al die herbestemmingen, juist de bouwhistorie zo belangrijk is. Want er wordt helaas nog veel teveel ongezien en ongewaardeerd gesloopt."

Judith Flapper

Een reconstructie van de oude voorgevel en een samenvatting van het bouwhistorische rapport is te vinden op erfgoedalkmaar.nl

TIMEWARP

Zijdam 16, de Groene Klok

In het pand aan de Zijdam 16 wordt op dit moment druk verbouwd. Dankzij de bouwhistorische verkenning van Gertrud Topper, weten we nu dat delen van het pand al bijna zes eeuwen oud zijn. Joop Elsinga maakte de 'oude' foto van deze Timewarp in 1985. Opvallend verschil met nu is dat we het mobiele toilet missen op de foto... De Timewarp is gemaakt door Mark Alphenaar van Regionaal Archief Alkmaar.

Meer timewarps van Regionaal Archief Alkmaar zijn te zien in een album op Flickr: <http://bit.ly/timewarps>

Kerkenvisie voor behoud van kerken

Veel Alkmaarders zien kerkgebouwen als onmisbaar deel van omgeving

Voor veel kerken in ons land is de toekomst onzeker. Daarom zijn verschillende gemeentes bezig met een kerkenvisie. Ook in Alkmaar wordt aan zo'n toekomstvisie gewerkt. Dit gebeurt in nauwe samenspraak met de kerkeigenaren. Hoe kunnen kerkbesturen en eigenaren van niet religieuze kerkgebouwen op een goede manier de toekomst tegemoet zien? Hoe blijven deze kerken vitaal? Dat zijn vragen die niet alleen de kerkeigenaren treffen. Dit blijkt wel uit de publieksenquête die het afgelopen jaar door zo'n zeshonderd Alkmaarders is ingevuld: Veel inwoners van Alkmaar zien kerkgebouwen als een onmisbaar deel van hun omgeving.

Kerkeigenaren zijn van het begin af aan nauw betrokken bij de totstandkoming van een kerkenvisie voor Alkmaar

Voor het maken van een toekomstvisie voor de kerken is de gemeente al sinds twee jaar in gesprek met de eigenaren van de kerkgebouwen. Verder is de afgelopen periode volop meegedacht vanuit uiteenlopende blikvelden: door mensen werkzaam in de vrijwilligersbranche, toerisme en cultuur. Door buurtconsulenten, erfgoedpartijen, makelaars, ontwikkelaars, herbestemmingspartijen en de welstands- en monumentencommissie. Ook zijn deze vragen besproken met de gemeenteraad en met medewerkers van diverse gemeentelijke beleidsvelden.

Digitaal handboek

Op erfgoedalkmaar.nl/kerkenvisie is al veel informatie te vinden, waaronder de tussenrapportage van december vorig jaar. Ook de uitslag van de publieksenquête is hier te vinden. Uiteindelijk komt

Verder in dit nummer

Archeologen over opgraving Molenbuurt	4
Munnikenweg volgend jaar 750 jaar oud	6
Nieuw: Tip van de Monumentenadviseur	7
Agnes de Boer schreef boek over vaarpolder Geestmerambacht	8
Interview bestuur Stichting Truus Wijsmuller	10
Bijzondere bodemvondsten: Zijden handschoenen	12

Bekijk het digitale Erfgoedmagazine met de uitgebreide verhalen en meer foto's

er een soort digitaal handboek voor het vitaal houden en het vitaal maken van kerken. Ook wordt gewerkt aan een plattegrond waar je straks kunt zoeken naar bijvoorbeeld jonge of beschermde kerken, welke kerken in religieus gebruik zijn, kerken met dezelfde bouwstijl, geloofsrichting of grondoppervlak, of welke kerken er in bepaalde dorpen of wijken staan. Ook zijn dan de 'paspoorten' te zien van alle veertig kerken die nader zijn bekeken. Dit zijn herkenbare kerkgebouwen die ofwel in religieus gebruik zijn, of die bij herbestemming het kerkinterieur hebben behouden. Hier zijn ook kerken bij waarvoor de toekomst onzeker kan zijn en dat een plan voor behoud van de religieuze functie of van het interieur nodig kan zijn. Verder komt er een interactief onderdeel in de vorm van een digitaal platform, waar alle betrokken partijen elkaar kunnen vinden en elkaar kunnen helpen. De plattegrond, de paspoorten en het platform komen zo snel mogelijk online beschikbaar.

Pilots in voorjaar 2022

Het idee is nu om de bevindingen en aanbevelingen uit de inspraakrondes te testen in de praktijk, in de vorm van pilots. Die zouden dan plaatsvinden in het voorjaar van 2022, met de kerken, kerkbesturen en kerkeigenaren in de hoofdrol. Ook de kennis en ervaring van partijen uit de inspraakrondes wordt hierbij betrokken. In deze proefperiode worden vraagstukken rondom kerken in de praktijk uitgewerkt. Met vragen als: Hoe lopen de ideale processen rondom vergunningen en herbestemming? Geeft het kerkenpaspoort hiervoor voldoende informatie? Zijn er in de wijken, dorpen of in de binnenstad andere problemen? Welk nieuw gebruik van een kerkgebouw heeft een goede kans van slagen?

Kansenkaart

Het plan is om van de 'pilotkerken' alvast een kansenkaart te maken, met daarop per kerk een opsomming van de mogelijkheden voor een vitale toekomst. Vervolgens kan dan, desgewenst, voor elke kerk zo'n kansenkaart gemaakt worden. Uiteindelijk neemt de gemeenteraad een definitief besluit over de Alkmaarse Kerkenvisie: een digitaal handboek voor vitale kerken in de gemeente Alkmaar.

Lees verder op erfgoedalkmaar.nl/kerkenvisie

Overblijfselen Middeleeuws klooster Molenbuurt weer toegedekt

“Bewijs dat er altijd meer bewaard blijft onder de grond dan je denkt”

< vervolg van pagina 1

We hadden geluk met het weer, de tweede week van oktober. Een week waarin iedereen die de stad in en uit liep dagelijks onze archeologen in actie kon zien op de hoek van de Molenbuurt. De plek waar in de Middeleeuwen het Clarissenklooster stond. Een opgraving die veel heeft opgeleverd. Vermoedens werden bevestigd, een toegangspoort tot het klooster werd blootgelegd en er werden resten gevonden van tijdens de beeldenstorm kapotgeslagen heiligenbeelden. Is dit voor de archeologen nou net zo boeiend en spannend als voor de passanten en al die belangstellenden die het verhaal volgden via de krant, en onze eigen website [link naar verhaal op de website] en social media? We vroegen het aan Nancy de Jong en Peter Bitter voor wie het op de eerste plaats vooral spannend was of ze überhaupt nog de gelegenheid zouden krijgen om deze opgraving te doen...

“De grond aan de Molenbuurt ging open voor het vervangen van de riolering,” vertelt Peter Bitter “Wij stonden te trappelen om te gaan graven, maar we waren afhankelijk van de planning van de aannemer. Die verschoof alleen steeds verder en we hadden ook al een afspraak staan voor een andere opgraving, elders in de gemeente. Dat was wel even spannend, want de deadline daarvoor naderde ook met rasse schreden. Een opgraving moet namelijk altijd nauwkeurig ingepast worden, tussen sloop en nieuwbouw. Maar gelukkig kon er aan de Molenbuurt

Stadsarcheologe Nancy de Jong met een deel van een sokkel van een waarschijnlijk stukgeslagen heiligenbeeld

iets worden aangepast. Ze waren nog niet klaar met het aanleggen de riolering maar de aannemer had het zo geregeld dat er vrachtverkeer langs onze werkplek kon. En zo konden wij alvast aan de slag terwijl de werkzaamheden doorgingen.”

‘En als je dan dus graaft, en ontdekt dat alles bij elkaar komt, dan ben je als archeoloog wel echt heel blij!’

In stapjes

Nancy: “Wat bijzonder was aan deze opgraving, is dat het in stapjes ging. In 2015 hebben we al het eerste stukje ontdekt, bij de uitbreiding van eethuis Bodrum. Toen kwam er geofysisch onderzoek,

Het team kreeg vrijwillige assistentie van auteur Simone van der Vlugt (links). Rechts Nancy de Jong en op de achtergrond stadsarcheoloog Peter Bitter die de situatie nauwkeurig in kaart brengt. (Deze foto en foto pagina 1, Peter Bitter: JJFoto | Jan Jong)

(boven de grond, red.) waaruit bleek dat er ook onder de weg resten van het klooster zouden liggen. En toen... in oktober dus, konden we eindelijk gaan graven. Als je zo'n opbouw hebt, is het des te spannender. Je roept dan wel van alles over wat er in de grond zou moeten zitten, maar zit het er ook echt? En als je dan dus graaft, en je ontdekt dat het zo is en dat alles bij elkaar komt, dan ben je als archeoloog wel echt heel blij!"

Peter: "Deze opgraving leverde eigenlijk twee verrassingen op. Op de eerste plaats het feit dat de resten van het klooster inderdaad nog allemaal in de grond blijken te zitten en op de tweede plaats dat wat we aantreffen zo mooi aansluit op de historische bronnen die er zijn. Zoals bijvoorbeeld de toegangspoort die we hebben blootgelegd. Die wordt genoemd in verhaal van de Geuzen. En ook van het aan puin slaan van de heiligenbeelden, hebben we bewijzen gevonden.

En niet te vergeten die verstoorte begraafplaats. Al kan die verstoring ook deels ontstaan zijn doordat er later bomen en struiken doorheen gegroeid zijn..."

Nancy: "Met de nadruk op deels dan. Want een boom of struik kan er niet voor zorgen dat een bekken opeens drie meter verwijderd ligt van de ribben die bij hetzelfde lichaam hoorden."

Hoe is het om menselijke botten tegen te komen bij een opgraving?

Nancy: "Dat levert altijd wel gemengde gevoelens op. Maar in principe is het niet gek om bij een klooster menselijke botten tegen te komen. Het was normaal dat overleden zusters bij het klooster werden begraven."

Veel belangstellenden waren verbaasd dat de grond gewoon weer dicht ging waarmee alles dus weer bedekt is? Is dat ook raar voor jullie?

Peter: "Nee, juist niet. We weten nu dat het er is en dat het bewaard is gebleven. En ik heb alles vastgelegd op tekening, dus dat overzicht hebben we."

Nancy: "Je kunt het materiaal nu eenmaal niet meenemen. Zo'n toegangspoort past niet in een zakje. Dus je kunt het maar beter daar laten waar het lag. En als het nodig is, kun je zo weer in de grond kijken. De aannemer heeft aangegeven rekening te houden met de gevonden resten bij de aanleg van de afvoer van het hemelwater. Dit om aantasting van de resten te voorkomen."

Wat eronder zit

Peter: "Wat we alleen niet weten nu, is wat er eventueel nog onder zit. Misschien stond er ook al iets op deze plek voordat het klooster er was. Maar we gaan natuurlijk niet het originele muurwerk slopen om daarachter te komen. Dat doe je alleen als je weet dat het toch allemaal gaat verdwijnen."

Nancy: "Dat is vaak de normale gang van zaken. Dan gaat, nadat wij weg zijn, de graafmachine erdoor. Dat is soms wel pijnlijk. Zoals bijvoorbeeld in 2015 in de Langestraat, toen we de vondsten deden rondom Maria Tesselschade. Die kelder van Tesselschade vond ik zo mooi! Ik ben nog wel tien keer die vier of vijf treden afgegaan naar beneden en weer naar boven toen de graafmachine in aantocht was. Dan ben je daar dus uren en uren bezig geweest met alles in kaart brengen en dan gaat alles op de schop. Maar, precies zoals Peter zegt, in het geval van de Molenbuurt is het goed toegedekt en is er alles aan gedaan om de resten ook in de toekomst te beschermen."

Judith Flapper

Lees de rest van het interview op onze website.

Daar vind je ook het achtergrondverhaal (mét filmpje) en binnenkort de resultaten van het verdere onderzoek.

Een omgevallen toegangsmuur van het klooster

Opgravingen bij Widerstandsnest 14

Jubilerende Munnikenweg staat bol van de geschiedenis

2022 wordt een jubileumjaar voor de Munnikenweg in Alkmaar. Deze beroemde weg, die vanwege de kasseien ook geliefd is bij racefietzers, werd 750 jaar geleden door Floris V verbreed. Hiermee werd het dé verbinding tussen Kennemerland en West-Friesland. Floris was vast van plan de West-Friezen te onderwerpen aan zijn gezag en koos Alkmaar als uitvalsbasis. Aan weerszijden van de weg stonden zijn twee dwangburchten De Middelburg en de Nieuwburg. Dat de Munnikenweg ook in de Tweede Wereldoorlog een belangrijke rol speelde, is te lezen in dit verhaal van Mark Alphenaar, van Regionaal Archief Alkmaar. Over *Höckerhindernisse*, een *Widerstandsnest* en de nieuwe ontdekkingen van afgelopen zomer die weer een ander licht werpen op het verhaal.

Links: Luchtfoto van de RAF uit 1944 gecombineerd met een luchtfoto van Google Maps uit 2021. 'Timewarp' fotomontage gemaakt door Regionaal Archief Alkmaar. Foto rechts: Nieuwe delen van het fundament die afgelopen zomer zichtbaar werden.

Tussen 1940 en 1945 was Alkmaar een belangrijke plek voor de Duitse bezetter in Noord-Holland. De stad was een knooppunt van telefoonlijnen, wegen en spoorlijnen en diende (samen met het Noordhollandsch Kanaal) als tweedelijns verdediging voor het geval er een geallieerde landing plaats zou vinden aan de kust. Voor de Duitsers waren dit belangrijke argumenten om rond Alkmaar een goede verdediging aan te leggen. Dat gebeurde door het inrichten van zestien infanteriesteunpunten (Widerstandsnest in het Duits en afgekort W.N.) en het plaatsen van zeventien bewaakte versperringen of doorgangen (Sperre).

Sperre 72

Eén van de plekken die bewaakt en verdedigd moesten worden, was de Munnikenweg, een veelgebruikte weg richting het Oudorp en Langedijk. Hier werden in de loop van 1944 Widerstandsnest (W.N.) 14 en Sperre 72 geplaatst. Naast een aantal ondersteunende gebouwtjes was er ook een tankversperring (Höckerhindernisse). Dit zijn de zogenaamde 'drakentanden' die al eerder in het nieuws waren. Stukken artillerie stonden in het veld, geplaatst op gepantserde rupsonderstellen van buitgemaakte Franse tanks. Rondom W.N. 14 was prikkeldraad gespannen als bescherming tegen aanvallende infanterie.

Na de oorlog werd al snel alles wat de Duitsers gemaakt hadden gesloopt. De drakentanden bleven echter grotendeels staan, want

ze stonden niet echt in de weg. Vele jaren lagen ze zichtbaar in de Oudorperpolder, maar uiteindelijk zijn ze 'verstopt' geraakt tussen het groen rondom het Zwijnsmeertje. In 2017 zijn de drakentanden weer zichtbaar gemaakt en is er een informatiebord bij gezet.

Wegafsluiting

Ook een wegafsluiting maakte deel uit van het Widerstandsnest aan de Munnikenweg. De fundamenteen daarvan zijn zichtbaar gemaakt in het wegdek. Toen er afgelopen zomer op deze plek werkzaamheden waren aan de waterleidingen, stuitten de gravers van PWN echter op stukjes fundament die nog niet bekend waren. Door deze stukken verder uit te graven en te vergelijken met luchtfoto's uit de oorlog, begon een nieuw beeld van de versperring te ontstaan.

Maar wat er nu precies gestaan heeft, is nog niet te zeggen. Daarvoor is nog onvoldoende duidelijk fotografisch en documentair bewijs beschikbaar. Veel van wat we nu denken, is speculatie aan de hand van soortgelijke situaties rondom de stad. Het lijkt er echter wel op dat hier destijds een vaste versperring heeft gestaan. Gemotoriseerd verkeer kon hier dus niet doorheen. Maar het is bijvoorbeeld niet duidelijk of dat voor voetgangers wel mogelijk was.

De fundamenteën van de sperring aan de noordwestkant van de Munnikenweg zijn nu redelijk in kaart gebracht. Maar feitelijk zouden ze er ook aan de zuidoostkant van de weg moeten zijn. Op dit moment wordt gekeken naar de mogelijkheden om dit vraagstuk met grondradar verder te onderzoeken.

Een soortgelijke techniek als die is toegepast bij de recente onderzoeken naar de resten van de kastelen Nieuwburg en Middelburg, niet veel verderop (zie ook erfgoedalkmaar.nl). Door de fundamenteën aan beide kanten van de Munnikenweg volledig in kaart te brengen moet het mogelijk worden een betere conclusie te trekken van wat er tijdens de Tweede Wereldoorlog zich hier bevond. Of ieder geval tot er onomstotelijke fotografische bewijs komt van de locatie. Oftewel foto's genomen op ooghoogte van de objecten en niet alleen luchtfoto's.

Jubileumjaar

Volgend jaar, in het jubileumjaar, zal er op verschillende manieren extra aandacht besteed worden aan de Munnikenweg. Datzelfde geldt voor de andere archeologische Oudorpse hotspot, de verdwenen kastelen van Floris V. Je leest er alles over op erfgoedalkmaar.nl onder het thema 'Geheimen van de Oudorper Polder'.

Tekst en foto's: Mark Alphenaar (Regionaal Archief Alkmaar)

TIP VAN DE MONUMENTENADVISEUR

Gevel moet kunnen ademen

In deze (nieuwe) rubriek geven onze monumentenadviseurs tips voor eigenaren van monumenten voor het onderhoud van hun pand. Deze keer Errol van der Sijde over het laten reinigen en impregneren van de gevel.

Het valt ons op dat er bedrijven zijn die eigenaren van monumenten aanbieden de buitenmuren te reinigen met hoge druk om ze vervolgens te impregneren. Dat klinkt misschien aantrekkelijk, maar er is wel een probleem. Door de hoge druk wordt namelijk de zogenoemde bakhuid van de stenen aangetast waardoor de oude stenen nog brozer en poreuzer worden. Ook de oude kalkmortelvoegen worden aangetast door uitspoeling. Vandaar dat dezelfde bedrijven aanbieden de muur meteen te impregneren om de aangebrachte schade weer te repareren. Toch is dat minder slim dan het misschien lijkt.

Ademen

Zolang een muur niet wordt geïmpregneerd, kan een buitengevel aan de buitenlucht 'ademen'. Een natte muur droogt op na verloop van tijd, ook na een regenbui. Met het impregneren van de buitenmuren, echter, wordt een waterafstotende film aangebracht die de vochthuishouding van het monument ernstig verstoort. Aan de buitenkant is de muur dan weliswaar waterafstotend. Maar ook (en juist) van binnen komt er vocht in de muur. Mensen leven, ademen, koken en stoken in huis en dat produceert alles bij elkaar veel vocht. Na verloop van tijd treedt condensatie op aan de binnenkant.

Maar een geïmpregneerde muur kan niet meer ademen, met als gevolg dat de stenen langer dan gebruikelijk nat blijven. Dat zorgt uiteindelijk voor schade aan zowel de bakstenen als het voegwerk. Vorst in de winter maakt die schade nog groter. De stenen kunnen gaan verpulveren of er breken stukken af. En behalve voor de gevel, hebben geïmpregneerde muren uiteindelijk ook negatieve gevolgen voor het binnenklimaat.

Informatie

Is het historische voegwerk van uw pand toe aan onderhoud? Neem dan een kundige aannemer of voegbedrijf in de arm en verdiep u in de mogelijkheden die er zijn. Handige informatie over onderhoud van monumenten is bijvoorbeeld te vinden bij de Stichting ERM <https://www.stichtingerm.nl/infobladen>

Uiteraard kunt u uw vragen over het onderhoud van uw monument ook voorleggen aan onze specialisten. Stuur een e-mail naar erfgoed@alkmaar.nl

Boek over voormalige vaarpolder
Geestmerambacht brengt recente
geschiedenis tot leven

Leven in rijk der 15000 eilanden was zwaar

Als je nu fietst over de rechte wegen langs de uitgestrekte kool- of bollenvelden in het weidse gebied tussen Alkmaar-Noord, Langedijk, Tuitjenhorn en Warmenhuizen, kun je je moeilijk voorstellen dat dit ruim vijftig jaar geleden een 'rijk' was met zo'n vijftienduizend eilanden waar tuinders hun kool uitsluitend per schuit verplaatsten. Agnes de Boer sprak met dertig mensen die zich dit nog wél herinneren en schreef het boek 'Van varen naar rijden'. Over de ruilverkaveling in de jaren zestig van de vorige eeuw, die het leven van de tuinders en hun families destijds volledig op zijn kop zette. Met gevolgen die verder strekten dan mensen hadden kunnen denken.

"Het kwam eigenlijk door Kees de Wildt, die in de fortwachterswoning van Fort Markenbinnen woont," vertelt Agnes de Boer. "Hij wilde graag dat het verhaal van zijn Moeder Marie de Wildt-Tesselaar werd verteld. Ik had hem geïnterviewd voor mijn boeken over de Stelling van Amsterdam en zo kwam hij op het idee. Marie was toen al 102. Ik besloot geen tijd te verliezen en haar verhaal maar gewoon op te schrijven. Dan zouden we later wel zien wat er verder van kwam. Achteraf heel goed, want ze is in 2020 overleden.

Marie was geboren in Kalverdijk, middenin het Geestmerambacht. Haar verhaal ging onder andere over de vaarpolder en het eeuwige kloeten, en over hoe je daar leefde als kind.

Ik ben me toen verder gaan verdiepen in de verkaveling die van de vaarpolder een rijpolder maakte. Want die is dus heel ingrijpend geweest. Dat werd uiteindelijk de rode draad voor mijn boek en daarmee werd het verhaal van Marie er één van dertig. Het was de start van een reeks van interviews met mensen die de verkaveling vanuit verschillende invalshoeken hebben meegemaakt."

15000 eilanden

Het Rijk der Duizend Eilanden, zoals het Oosterdelgebied nog altijd wordt genoemd, besloeg vroeger het hele Geestmerambacht.

Een bruiloft in de Diepsmeer. Tiny Buter vertelt in het boek over deze afgelegen binnenpolder met slechts acht boerderijen

Het was een rijk van wel vijftienduizend eilandjes waar het boerenleven niet gemakkelijk was. De ruilverkaveling in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw moest daar verandering in brengen. Maar dat betekende voor de kleine tuinders en veehouders met vaak grote gezinnen dat ze één van de belangrijkste beslissingen in hun leven moesten nemen: stoppen of doorgaan. Doorgaan betekende investeren in mechanisering en modernisering zonder te weten waar dat toe zou leiden. Want dat er bedrijven zouden komen met 300 koeien en tientallen hectares vruchtbare tuinbouwgrond konden ze niet voorzien. En stoppen betekende vaak de overstap naar een baan in loondienst met meer zekerheid en vaste werktijden. Hoe dan ook, bracht de ruilverkaveling een grote verandering in de levens van alle mensen die destijds in het Geestmerambacht woonden en werkten.

Marie de Wildt-Tesselaar (in het karretje) was de eerste geïnterviewde voor het boek Van Varen naar rijden. Ze was tijdens het interview 102 jaar oud

'Geestmerambacht was een rijk van wel vijftienduizend eilandjes waar het boerenleven niet gemakkelijk was'

Welke verhalen zijn je het meest bijgebleven?

"Dat van Sjaak Buter, bijvoorbeeld. Zijn vader was niet zo enthousiast over het boerenleven maar Sjaak wel. Hij ging helpen in het boerenbedrijf van zijn oom die elf koeien had. Dat was hard werken en veel kloeten!"

Auteur Agnes de Boer

In het boek lezen we hoe het paard dat de machines voorttrok (en later ook de tractor) in de periode voor de ruilverkaveling met de schuit verplaatst werden van het ene naar het andere landje. Sjaaks vader verruilde, net als vele anderen in die tijd, zijn werk op het land, voor een zekerder bestaan bij Hoogovens (tegenwoordig Tata Steel). Sjaak nam uiteindelijk het bedrijf over van zijn oom en liet het uitgroeien tot een bedrijf met 350 koeien.

Agnes: "Inmiddels heeft hij zijn bedrijf verkocht. Zijn twee zoons zijn naar Canada verhuisd, want voor grote boeren is Nederland toch te klein. Tijdens de ruilverkaveling maakten ook verschillende boeren al die keuze en vertrokken bijvoorbeeld naar Denemarken. Maar de vrouw van Sjaak zag dat niet zitten. Zij was al een keer geëmigreerd, zei ze, vanuit de Beemster naar hier."

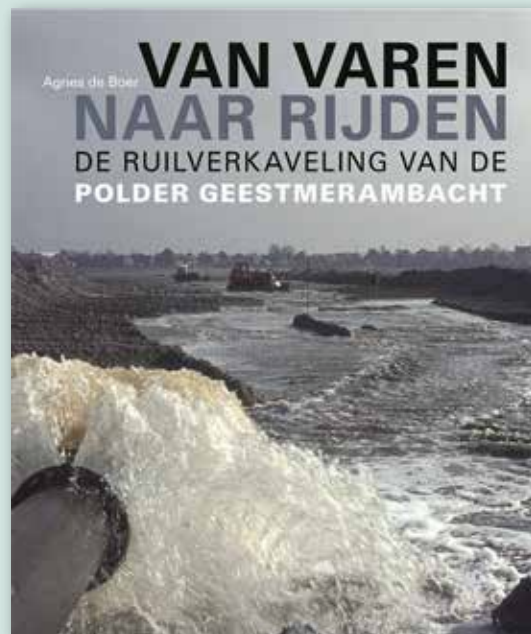
Diepsmeerpolder

"Een ander mooi verhaal is dat van mevrouw Tiny Buter-Quax, toevallig dezelfde achternaam. Zij woonde in de Diepsmeerpolder. Het Diepsmeer was, net als het Daalmeer en het Vroonermeer één van de meertjes binnen de polder Geestmerambacht, die ook ingepolderd zijn. In die Diepsmeerpolder woonden tien gezinnen, helemaal afgezonderd van de buitenwereld. Er liep een voetpad naar Noord-Scharwoude en daar moest alles en iedereen overheen. Eten en andere benodigdheden werden weliswaar met een boot gebracht maar die boot kon niet in het poldertje komen. Alles ging te voet of per fiets. En dat gold niet alleen voor de boodschappen, maar ook voor de boeren die elke dag een heel eind moesten lopen of fietsen en vervolgens varen naar hun landjes."

'Eten werd weliswaar met een boot gebracht maar die boot kon niet in het poldertje komen'

De vroegere eilandjes zijn veranderd in langgerekte bollenvelden in het Langedijkse deel van het Geestmerambacht en rond Warmenhuizen en Tuitjenhorn. En Daalmeer en Vroonermeer zijn inmiddels ingeburgerd als de namen van nieuwbouwwijken in de gemeente Alkmaar.

Dankzij het boek van Agnes de Boer blijft de geschiedenis van het Geestmerambacht bewaard als weer een bijzonder stukje cultureel erfgoed.

Het boek 'Van varen naar rijden' is uitgegeven door Stichting Uitgeverij Noord-Holland en is mogelijk gemaakt met subsidie van onder meer het Prins Bernhard cultuurfonds, gemeentes Alkmaar en Langedijk en Hoogheemraadschap HNK. Het boek is te koop bij de boekhandels in de regio.

Nieuw project

Schrijfster Agnes de Boer is intussen alweer bezig met een nieuw project: Een boek over de molenaars van Noord-Holland. Agnes: "Het beroep molenaar is sinds 2017 cultureel werelderfgoed. Ik ben zelf secretaris van de Schermer Molens Stichting, dus dit onderwerp ligt me na aan het hart. Over de molens zelf is al voldoende op schrift gesteld, maar ik wil nu echt de verhalen vertellen van de molenaars en ook van de rietdekkers, de vijzelmakers, de roedenmakers, enzovoort."

Judith Flapper

Paul Krugerstraat 2 weer een plaatje na ingrijpende verbouwing

Ze gingen eigenlijk kijken naar een huis aan de Prins Hendriklaan maar reden verkeerd terug waardoor ze langs het hoekpand aan de Paul Krugerstraat kwamen. Natasja Franzini en Remi Caron waren op slag verliefd. Ze moesten alleen nog even wachten voordat ze het konden kopen. En vervolgens was een ingrijpende verbouwing nodig, maar het monument is weer een plaatje, van binnen en van buiten! Lees het verhaal van Natasja en Remi op erfgoedalkmaar.nl.

Betrokken Alkmaarders zetten met nieuwe stichting Truus Wijsmuller op de kaart

“Niet voor niets was één van haar bijnamen de Stoomwals”

Ze leggen hun hele ziel en zaligheid erin: de naam van Truus Wijsmuller terug op de kaart krijgen voor Alkmaar en de rest van Nederland. Het zevenkoppige bestuur van de Stichting Truus Wijsmuller-Meijer. Het indrukwekkende beeld dat sinds vorig jaar op de Gewelfde Stenenbrug staat, is pas het begin. (Er zijn trouwens mini replica's van het beeld in aantocht voor de liefhebber!). Wij spraken met Leen Spaans en Anneke Goddijn, voorzitter en secretaris van de kersverse stichting, over de plannen van de stichting en over de moedige acties van deze opmerkelijke Alkmaarse over wie ze niet uitgepraat raken: “Zo bijzonder wat deze vrouw allemaal voor elkaar kreeg!”

Het is een mooi rijtje Alkmaarders, de kerngroep van de Stichting Truus Wijsmuller: Feyko Alkema en Netty Bleichroth-Vegter zijn beiden kunsthistoricus, John Ibink was eigenaar van Juweliershuis Ibink en jaren ondernemer in Alkmaar, en Stefan Jansen en Tineke Wolfswinkel zijn werkzaam als advocaat. Anneke Goddijn is dichteres en gepensioneerd docent en Leen Spaans, voormalig rector s.g. Jan Arentz, is actief in diverse stichtingsbesturen. Jenny Tuytel (juriste) en Karel Beentjes (gepensioneerd pensioenspecialist) staan het bestuur bij met raad en daad.

Alle bestuursleden, op John Ibink na, waren jaren actief betrokken bij de Historische Vereniging Alkmaar (HVA). Leen Spaans: “Anneke en ik waren bij de Historische Vereniging

Alkmaar ook al een tandem als voorzitter en secretaris, en dat zijn we nu weer. En we zijn allemaal gefascineerd door de gedachte hoe we die bijzonder moedige acties van Truus Wijsmuller van voor de oorlog vergeten konden zijn. Na de oorlog stond ze namelijk voortdurend in de krant. Daar zorgde ze wel voor. Maar voor haar acties van voor de oorlog weinig of geen aandacht. In 2015 heeft nota bene in ons eigen verenigingsblad van de Historische Vereniging Alkmaar nog een artikel over haar gestaan. En dat vonden we wel interessant maar we stonden er nog steeds niet echt bij stil.”

Anneke: “Tot die indrukwekkende documentaire over haar leven!”

Leen: “En niet te vergeten Lody van der Kamp met zijn boek ‘Sara, het meisje dat op transport ging’. Daarin werden die kindertransporten uitgebreid beschreven en naar aanleiding van dat boek is er een straat naar Truus genoemd in Overstad. Dat was in 2017. En de mensen die daar wonen, stellen nu ook vragen over dat mini-beeldje.”

Klein exemplaar beeld

Dat het beeld van tante Truus met 28 kinderen om zich heen tot de verbeelding spreekt, blijkt wel uit de belangstelling voor het beeld zelf en de vraag naar mini-exemplaren. Leen: “Er zijn een paar kleinere versies gemaakt van brons, maar die zijn te duur en ook te zwaar om op de markt te brengen. Dus er komt nu een betaalbare kunststof versie, die eruitziet alsof hij van brons is, van 12 cm hoog.”

Anneke en Leen bij een miniversie van het beeld van Truus Wijsmuller. De versie die op de markt gebracht wordt, wordt nog iets kleiner

Wat in elk geval al gelukt is, de afgelopen periode, is dat meer mensen dan ooit de naam Truus Wijsmuller kennen. En daar is dan ook hard aan gewerkt: "Het begon in 2018, vertelt Anneke Goddijn, "Dat lijkt nu eigenlijk al heel lang geleden. De beeldhouwsters Annet Terberg en Lea van Wijnhoven waren geïnspireerd geraakt door Pamela Sturhoofd en Jessica van Tijn die bij de Wereld Draait Door vertelden over de documentaire die zij aan het maken waren over Truus Wijsmuller. Het bracht de beeldhouwsters op het idee een beeld te maken van deze vrouw en met dat idee klopten ze aan bij de gemeente Alkmaar. Die legde de vraag vervolgens neer bij de Historische Vereniging Alkmaar."

Niet bang

"Tijdens dat eerste gesprek bij de gemeente, met beeldhouwster Annet Terberg en documentairemaakster Pamela Sturhoofd, is mijn enthousiasme gewekt," vervolgt Anneke. "Zo bijzonder wat deze vrouw destijds allemaal voor elkaar kreeg. En ze was helemaal niet bang. Ze ging wel even praten in Wenen, toen in 1938 (na de Kristallnacht) de levens van Joodse burgers in Oostenrijk en Duitsland op het spel stonden. En nog diezelfde week zorgde ze

ervoor dat zeshonderd kinderen klaar stonden voor transport naar veiliger oorden. In negen maanden tijd werden op die manier tienduizend kinderen gered. Tot het moment dat de oorlog met Engeland uitbrak, in september 1939. Maar goed, voor zo'n beeld moesten natuurlijk fondsen geworven worden en er moest van alles worden georganiseerd. Wij hebben dat opgepakt met een speciale commissie namens de Historische Vereniging Alkmaar en daaruit is uiteindelijk deze stichting voortgekomen."

Ambulance voor Suriname

Anneke: "Vertel dat verhaal eens van die ambulance voor Suriname!"

Leen: "Ja, dat was tijdens de Auto RAI in 1963. Truus had zich al enorm ingespannen voor ziekenhuiszorg in Suriname en ze had ontdekt dat er geen ambulances waren. Toen had ze bedacht dat autodealer PON wel gratis een ziekenauto, een Mercedes, kon leveren, aangezien ze toch voldoende verdiend hadden in de oorlog. Dus met die mededeling kwam ze bij de stand van Mercedes en de man die ze daar trof, begon te bluffen: 'Prins Bernhard komt straks naar de RAI en als jij het voor elkaar krijgt om hem hier in de stand te krijgen, dan krijg jij die Mercedes. Dus dat was wat Truus deed. Ze wachtte hem op bij de ingang en troonde hem meteen mee naar de Mercedesstand. En zo kreeg ze het elke keer weer voor elkaar. Heb je trouwens gezien dat Willeke Alberti pas de 'Blijvend Applaus prijs' kreeg voor haar oeuvre? Die prijs is ooit in het leven geroepen door Truus Wijsmuller."

Het bestuur van de stichting. v.l.n.r. Stefan Jansen, Netty Bleichroth, John Ibink, Feyko Alkema Anneke Goddijn en Leen Spaans. Tineke Wolfswinkel ontbreekt op deze foto

Is ook aan Amsterdam gedacht voor het beeld? Truus Wijsmuller woonde immers sinds haar tienerjaren in Amsterdam?

"Ja, zeker, de beeldhouwsters hadden het idee eerst aangereikt bij de gemeente Amsterdam, maar die was niet geïnteresseerd. Zij hadden al een borstbeeld van Truus, maar niet vanwege haar werk van voor de oorlog..."

Leen: "Nee, dat beeld was voor haar 25-jarig VVD-lidmaatschap van de gemeenteraad na de oorlog. Daar viel ze ook op door haar bijzondere inzet en haar gevecht tegen onrecht! Maar er werd met geen woord gerept over haar bijzondere reddingsacties voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Ze ondervond ook veel tegenwerking in die tijd hè, want Nederland wilde natuurlijk graag neutraal blijven, maar Truus ging tegen alle politieke conventies in! Er is zelfs nog een poging geweest om haar te veroordelen als dubbelspion. Dat was vanwege haar kritiek op het Rode kruis die achteraf terecht bleek. Toen is ze van alle blaam gezuiverd. Maar goed, één van haar bijnamen was dus niet voor niets de Stoomwals."

Judith Flapper

Lees het hele interview, inclusief de plannen van de nieuwe stichting op erfgoedalkmaar.nl

BIJZONDERE BODEMVONDSTEN

Iemand aanpakken met zijden handschoenen

De handschoenen opnemen. Dat is geen katje om zonder handschoenen aan te pakken. Met de handschoenen trouwen. Iemand met zijden handschoenen aanpakken, enzovoort. De handschoen is in het verleden een inspiratiebron geweest van vele uitdrukkingen. En deze keer speelt dit accessoire een hoofdrol als Bijzondere bodemvondst. Deze zijden handschoen uit de tweede helft van de achttiende eeuw, is één van de kleinere textielstukken in ons textieldepot.

De zijden handschoen is gevonden in 1994 in een beerput die werd aangetroffen achter Luttik-Oudorp 20, maar die ooit behoorde bij Luttik-Oudorp 18. De voorwerpen die gevonden zijn in deze beerput waren duidelijk afkomstig van een zeer rijk huishouden. Behalve onder meer luxe serviesgoed en glaswerk kwam bijvoorbeeld ook de gouden voorhoofdsnaald uit deze put, die we beschreven in de voorjaarseditie van Erfgoed Magazine Alkmaar.

1

Zijden handschoen

Onze zijden handschoen blijkt een gebreid exemplaar te zijn en is met een rechte steek gebreid. De lengte is 40 cm, en op de rug van de hand is de handschoen 8 cm breed. De lengte voor de middelvinger is 10 cm de duim is 11 cm lang. Als we kijken naar de lengte, komt de handschoen tot aan de elleboog. De vingers zijn relatief lang en aangezien een handrug van 8 cm vrij smal

is, is het niet onwaarschijnlijk dat de handschoen van een vrouw is geweest.

De handschoen is beige van kleur. Oorspronkelijk moet hij een andere kleur gehad hebben, maar die is in de loop der jaren

door de bodemwerking veranderd. De handschoen, die uit de tweede helft (of het einde van) de achttiende eeuw komt, is hier en daar beschadigd door het gebruik, wat uiteraard niet verwonderlijk is. Het is een luxueuze handschoen met tussen de vingers zogeheten vorkjes of fourchettes. Dat zijn losse smalle stukjes textiel, die zijn ingezet om meer bewegingsvrijheid te krijgen. De duim van de handschoen is apart aangebreid. Verder is de handschoen voorzien van enige versiering: op de rug van de handschoen prijken drie zeshoekige sterren.

2

Handschoenen: symboliek en geschenk

Handschoenen hadden in vroeger tijden meer functies dan vandaag de dag. Met vooral de luxueuzere exemplaren, kon je laten zien dat je niet met je handen werkte. Portretten waarop iemand de handschoenen uit heeft, kunnen bedoeld zijn om een geheime boodschap over te brengen. En in de Middeleeuwen kon je een huwelijksaanzoek doen door een gezant met handschoenen en ring naar de uitverkorene te sturen. De handschoen kon geweigerd en teruggestuurd worden, maar als je hem aanvaardde, was je (in afwezigheid van de partner) met de handschoen getrouwd.

Karin Beemster,
beheerder archeologiedepot

Lees de volledige versie met
meer foto's op erfgoedalkmaar.nl

- 1 London Dresses for August for Ladies Museum, Augustus 1808, kunstenaar onbekend.
- 2 Uitsnede handschoen met fourchettes.

Literatuur: Willemsen, A., 2015 Honderden...
Van hand tot hand, Handschoenen en wanten in de Nederlanden voor 1700, Zwolle

Colofon

Erfgoed Magazine Alkmaar is een gratis uitgave van de gemeentelijke vakgroep Erfgoed Alkmaar.

Afbeeldingen Uit eigen collectie i.s.m. Regionaal Archief Alkmaar, Joop Elsinga, Ritske Velstra en Judith Flapper.

Opmaak & vormgeving Delta3

Druk ADC Nederland, 's-Hertogenbosch.

(Eind)redactie en interviews Judith Flapper, Allesinbalans.nu

Contact en tips voor de redactie erfgoed@alkmaar.nl

GRATIS abonnement Meld u aan op erfgoedalkmaar.nl voor de digitale nieuwsbrief. Mail naar erfgoed@alkmaar.nl voor het papieren magazine.

Voor uitgebreide artikelen en meer erfgoedverhalen erfgoedalkmaar.nl

Alles over regelgeving en subsidieformulieren alkmaar.nl

Erfgoed Alkmaar